

Dördüncü sene

On dördüncü sayı

DARÜLFÜNUN
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
MECMUASI

Tarihî, içtimaî, dinî, felsefî

Şubat — 1930

Istanbul — Şehzadebaşı
Evkaf Matbaası
1930

(Nefs) Kelimesinin Manaları

Eski Alimlerimizin çoğu tedaris ittikleri ilimlerin müşkül meselelerini izah için müteaddit risaleler yazup Talebeye ihda itmişlerdi. Buhususta bir çok alimlerin isimlerini yazmak mümkündür. Fakat bunların başında Kemal Paşazadenin geleceğini zan ediyorum. onların bir mühimmide Mestcizade Abdullah efendinin olduğuna hüküm idile bilir. 1148 senesinde İstanbulda vefat itmiş bolunan bu muhakkık alimin [1] eserleri kemalati ilmiyesine şahittir. Onun mesaliki hükeymayi izah için yazdığı risale cidden faideli tahkikatı ihtiva idiyor. Mestcizade (Nefs) lafzının manalarını misalleri ile beraber göstermek üzere yine Talebeye mahsus olmak üzere bir risale kaleme almıştır. İşte bu mekale o risaleyi hulasa idecektir. Şu virdigim izahı eski Darülfünunumuzda bir zamanlar müsmir bir hayat yaşamış olduğunu göstermektedir. Mestcizade evvela (Nefs) lafzının Kuranikerim ve kelami Resulde muhtelif mana ve mütefavit medluller ile müteğayir mefhümlarda istimal olunduğunu söyleyur, bundansora bunların her birini misalleri ile beraber göstermek istedigini haber viriyor. Vakıa bir insan kitabullahta ve kelami Resüldeki elfazı ve ârabı aribenin istimallerini bilmezse, bu ilimde rüsuhi olmazsa Kurani ve Hadisi anlayamaz, yanlış manalar virir. Bahusus (Nefs) kelimesinin manaları mütefavittir. Lüğat kitaplarına bakmaktada bu müşkilat hal edilemez. Mestcizade işte bu sebeblerle ulumu arabiye ve fünunu edebiyede müptedi olanlar için bu risaleyi sekiz fasıl üzerine yazmış ve buna birde hatime ilave eylemiştir.

Birincisi - bu lafız Zatullah manasına kelir. (طه) sursindeki *وَيَذُرْكَمُ اللَّهُ نَفْسَهُ إِلَى اللَّهِ الْمَصِيرِ* (آل عمران) daki *وَاصْطَنَعْتُ لِنَفْسِي* [قل لمن مافي السموات والارض قل لله كتب على نفسه الرحمة] (انعام) [واذا جاءك الذين يؤمنون بآياتنا فقل سلام عليكم كتب ربكم على نفسه الرحمة] ، [مائدته] suresinin nihayet tarafındaki *مَافِي نَفْسِكَ* bu manaya delalet iden misallerdir. Sahihi buharide mezkür olan şu hadisi kudsideki *nefs* lafzi dahi o manaya gelir :

[يا عبادي اني حرمت الظلم على نفسي وجعلته محرماً بينكم فلا تظالموا]

*
*
*

[1] Fatihte nişancı Camii şerifi karşısında medfundur .

İkincisi-ruhu insani manasına gelir. Cumhur mütekellimin ve ehli hadis indinde ruh bedende hal olan bir cismi latifdir. Nefsin böyle ruh manasına geldigine delalet iden ayeti kerimeler (فجر) suresindeki [يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمَطْمَئِنَةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي] [ولوترى اذى الظالمون في شمرات الموت والملائكة باسطوا اسفوطا] suresindeki (انعام) ayeti ile ايديهيم اخرجوا انفسكم]

[الله يتوفى الانفس حين موتها والتي لم تمت في منامها فيمسك التي] suresindeki (زمر) ve [قضى عليها الموت ورسلا الاخرى الى اجل مسمى]

nazmi celiller dir. Bu manaya gelen müteaddit hadislerde vardır; -İstitrat : Ruhulbe-yanda bu son ayeti münifedeki nefsin insandaki ruh izafi manasına geldiği izah olundğu sırada Ruha bazan böyle Nefs itlak olunmasının sebebi ruhun bedene taalluk itmesi ve bedenini örtülerile telebbus eylemesi itibariyle olduğu ihtar olunmaktadır .

* *

Ş Üçüncüsü - Nefs kelimesi, Kalp, Sadır ve buna müşabih manalarında geliyor. (اعراف) , (يخفون في انفسهم مالا يدونك) suresindeki (آل عمران) suresindeki (يوسف) deki (يوسف) surei (واذكر ربك في فسك تضرعاً وخفية) (واعلموا ان الله يعلم ما في انفسكم) suresindeki (بقره) , (فاسرها يوسف في نفسه ولم يبدها لهما قال) ve (... أفكلما جاءكم رسول بما لا تهوى انفسكم استكبرتم ...) . (بقره) suresinden [وذكثيراً من اهل الكتاب لو يردونكم من بعد ايمانكم كفاراً حسداً من عند انفسهم من بعدما تبين لهم الحق] [ومن يرغب عن ملة ابراهيم الامن سفه نفسه] [ولا جناح عليكم فيما عرضتم به من خطبة النساء اوا كنتم في انفسكم] [وما يضلون الا انفسهم وما يضررونك من شيء] [suresinin nihayetinden] [نسا] ve [يونس] [يوم يأتي بعض آيات ربك لا ينفع نفساً ايمانها] [suresinin nihayetinden] [انعام] [suresinden] [هود] [وما كان لنفس ان تؤمن الا باذن الله] [suresinin nihayetinden] [عمل] , [فرجعوا الى انفسهم فقالوا انكم اتم الظالمون] [suresinden] [انبيا] [الله اعلم بما في انفسهم] [suresinden] Ayetleri buna misaldir.

İsmail Hakki dahi Ruhulbeyanında buradaki Enfüs için Kalpler ve Zamirler diye tefsir eylemiştir. (سجده) suresinden (فلا تعلم نفس ما اخفي لهم من سجدته) , (ويقولون في انفسهم لولا يعذبنا الله لمجادله) , (قرة عين جزاء بما كانوا يعلمون) suresinden (نحل) , (فواجس في نفسه خيفة موسى) suresinden (طه) , (بما نقول) (ونحمل اثقالكم الى بلد لم تكونوا باليه الا بشق الا نفس ان ربكم لرؤف رحيم) .

* *

Ş Dördüncüsü : - İnsanın heykeli mahsusi yani bedeni manasına gelir . : (آل عمران) (وما كان لنفس ان تموت الا باذن الله كتاباً مؤجلاً) dan (آل عمران)

ve (اسرا) ve (انعام) (كل نفس ذائقة الموت) surelerindeki (عنكبوت) ve (انبيا) surelerindeki (قال هي dan (يوسف) surei (ولا تقتلوا النفس التي حرم الله الا بالحق) (وقال نسوة في المدينة تراود فتها عن نفسه قد شغفها حياً) kezalik راودتني عن نفسي وشهد شاهد من اهلهما) (ماخطبكن gezalik) (قالت فذلكن الدين لمتني فيه ولقد راودته عن نفسه فاستعصم) gezalik اذا راودت يوسف عن نفسه قلن حاش الله ما علمنا عليه من سوء قالت امرأة العزيز الان حصص الحق . Ayetleri buna misaldir. انا راودته عن نفسه وانه لمن الصادقين .

Mestcizade bufasilda bazı mutalaalar yürüdüyor. Acaba azizi mısırın zevcesi Yusufun yalnız cemali zahirisine bakarakmi ona gönül vermiş idi ; yoksa Züleyhanın bu muhabbeti yusufun zatında tecelli iden melekâti fadile ve ahlakı hasenedenmi neşet itmişti ; eğer bu ikinci cihet sebep muhabbet olmuş ise bu geçen ayetlerdeki nefse başka mana virmek icap eder. Fakat müellifirisale Züheyhanın yusufun heykeli mahsusunda müşahede itdiki güzellik sebebiyle sabrukalarını zayi ittikini ve bu sebeble yüksek mevkiinin icabından olan vakar ve temkini bırakarak hicabı ismeti hetke kalkıştığını söyleyor . Mısır Hanımları da bu fiilinden dolayı zem ve tayip ettikleri Züleyhanın daveti üzerine Züleyhanın Sarayına geldikleri vakit Yusufu görünce onun cismi latifinde gördükleri güzellikten fevkalâde şaşırarak ellerine aldıkları bıçaklarla meyva soyarken parmaklarını doğramışlar.

Bu mütaleayı bir az evvel yazdığımız kissai yusufa müteallik ayetler te'yit ediyor. Nefs lafzını böyle beden manasına geldiğine surei (مثل) deki (وتحمل اثقالكم الى بلد لم تكونوا بالفيه الا بئق الانفس) âyeti sarahaten delalet eder . (لعلك باخع نفسك على آناهم ان لم يؤمنوا بهذا الحديث اسفا) suresinin « كهف » Nebî Zişana Kur'ana inanmıyorlar diye şiddeti teessür ve kederden sakın kendini ihlak etme diye ihtarı ilâhi vaki olmuştur . Yine bu (كهف) suresindeki (واصبر نفسك مع الذين يدعونك برهم بالغداة والعشي يريدون وجهه) (والذين يتوفون منكم ويذرون ازواجاً وصية لازواجهم) suresinden (بقره) ile (فقل تعالوا ندع ابناثنا وابناثكم ونسائنا ونسائكم وانفسنا وانفسكم ...) daki « آل عمران » ve (احزاب) ve surei (قالوا موسى آريد ان تقتلنا كما قتلت نفساً بالامس) den (قصص) dan (فلا تذهب نفسك عليهم حسرات) dan (فاطر) ve surei (وامرأة مؤمنة ان وهبت نفسها للنبي) dan (سجده) (وفي الارض آيات للموقنين وفي انفسكم) suresinden « والذاريات » (حديد) dan (سيزيم آياتنا في الافاق وفي انفسهم حتى يتبين لهم انه الحق) den (ان لنفسك عليك حقاً) ve (نفسك مطيتك فارفق بها) . Hadsî Şeriflerindeki nefis kelimeleride insanın bedeni manasına gelmektedir.

Beşinci - nefs lafzı bedenle beraber ruh manasına delalet ider .
 suresindeki (بقره) , (ونفس وماسواها فأنهها) (سجده)
 den (يونس) surei (لا يكلف الله نفساً الا وسعها لها ما كسبت وعليها ما اكتسبت)
 (هنالك تبلوا كل نفسنا اسلفنا وردوا الى الله) (يونس) yine , (يا ايها الناس انما نبيكم على انفسكم)
 (ان الله لا يظلم الناس شيئاً ولكن الناس انفسهم يظلمون) , (قل لا املك لنفسي ضراً ولا نفعاً الا ما شاء الله .)
 yine (ان الله لا يغير ما بقوم حتى يغيروا ما با يشعروا) (رعد) , (ولو ان لكل نفس ظلمت ما في الارض)
 (ان احسنتم احسنتم لانفسكم وان اساتم فإيها) (اسرى) (يعلم ما تكسب كل نفس) (ان احسنتم احسنتم)
 sure- (انعام) (ان الساعة آتية اكاد اخفيها لتجزى كل نفس بما تسعى) (انعام) (طه)
 suresinden (عنكبوت) (لانكف نفساً الاوسعها) (عنكبوت)
 (ووفيت كل نفس ما عملت وهو اعلم بما يفعلون) (زمر) , (ومن جاهد فانا بجاهد لفسه)
 surei (جاثية) , (اليوم نجزى كل نفس بما كسبت لا ظلم اليوم) (مؤمن)
 den (من عمل صالحاً فلنفسه ومن اساء فعليها) (تكمور) : ervah ile eb-
 danın birbirlerine mukarenet ettiklerini gösteren (واذا النفوس زوجت)
 (يا ايها الذين آمنوا عليكم انفسكم) yine bu sureden (قال رب انى لا املك الا نفسي وانى)
 (والنجم) , (قالوا شهدنا على انفسنا وغرهم الحيوة الدنيا وشهدوا على انفسهم) (انعام)
 suresinde (فلا تذكروا انفسكم هو اعلم بمن اتقى)
 suresinde (فلا تذكروا انفسكم هو اعلم بمن اتقى)
 manayi ifade iderler .

* * *

§ Altıncısı - insanın bedeninde mevcut bir şeydir, biremrdirki şer ve fesat ile mecbuldur. Bu kuvvet insanı fenalığa sevk ve teşvik eder, a'mali salihadan vaz geçirtir, bu mezmum bir şeydir, insan buna muhalefet ve onu düşman ittihaz itmeli. Göze görülen düşmanlarla mücahededen ziyade bu gizli düşmanla oğraşmak daha güçtür, onun için onuniyle oğraşmağa cihadiekber dimişlerdir. İnsan ona muhalefet ider ve teşvik itdiki şeylere müsaade itmezse indi ilahide mertebesi yükselir ve izzet ve şerefi ârtar .

Küranikerimde Yusuf aleyhisselamın ahvalinden bahs eden (وما ابرى نفسى ان النفس لامارة بالسوء الا ما رحم ربي) ayeti nefsi emmarenin sıfatını gösteriyor . Bu ayetin manası şöyledir : (ben nefsimi kötülükten tebriye ve tenzih itmem, elbette nefis, daima insane kabayh ve maası ile emir eyler, meger cenabi erhamerrahiminin eseri merhemeti olarak mehalikten muhafaza buyurduğu nefis kötülükten Masun ola) Surei (يوسف)
 (وكذلك سولت لى نفسى) (طه) , (بل سولت لكم انفسكم اصراً فبصر جميل)
 (ابراهيم) surei (فطوعت له نفسه قتل اخيه فقتله فاصبح من الخاسرين) (مائدة)
 (زمر) , (وما كان لى عليكم من سلطان الا ان دعوتكم فاستجبتم لى فلا تلموني ولو لموا انفسكم)
 ilahiyât : 4

suresinde (ان تقول نفس يا حسرتى على ما فرطت) âyetlerinde geçen nefis lafızları hep nefsi emmare manasındadır .

* * *

Yedincisi - nefis lafzı mahlûkattan ister İnsan olsun ister Cin ya Hayvan ve ya cemat olsun zat manasına gelir . (بقره) suresinin evvel lerindeki (واتقوا يوماً لا تجزى نفس عن نفس شيئاً) âyetinde olduğu gibi . İstirat : Bu âyeti gerimeye iki türlü mana verilmiştir . Birinci takdire göre (hiç bir nefsi asiye ve kafireden dolayı bir şâfiin şefaati kabul olunmaz ve andan bir fidyei necat dahi alınmaz) maalinde olup ikinci takdire göre (hiç bir nefsi marziyeden her hangi bir nefsi asiye için şefaati kabul olunmaz ve onun namia nefsi marziye tarafından bir fidyei necat dahi alınmaz) maalindedir . (لقمان) suresindeki (ماتدرى نفس ماذا تكسب غداً) ve (ما خلقكم وما بميثكم الا كنفس واحدة) âyetlerindeki nefis lafzının manası “ bir tek şahıs imiş gibi ” demek oluyor ikincisindeki “ nefis ” in manasında “ gerek ins ve gerek cin ve melek hiç kimse) dikedir . (مدثر) suresindeki (كل نفس بما كسبت رهينة) âyetindeki nefis lafzı dahi İns ve Cin bilcümle nufusu mügellefe manasına gelmektedir . yevmi kıyamette herkes amalının hesabını virinceye kadar indi ilahide merhun ve mahbûs olup bu hesabı virdikten sonra itlak olunacaktır .

* * *

§ Sekizincisi - Nefis lafzı cins manasına gelir . (توبه) suresindeki (لقد جاءكم رسول من انفسكم عزيز عليه ما عنتم) âyetinde olduğu gibi . kezalik surei (اعراف) daki (جعل لكم من انفسكم ازواجاً) (شورى) , (هو الذى خلقكم من نفس واحدة) âyetlerinde olduğu gibi . Bunlardaki nefis lafzı hep cins manasındadır .

Mestei zade bu sekiz fasıldan sorâ bunlara ilave ettiki bir hatimede

* * *

nefsin arapça ceset, kan, su, rey, ayıdarre yani yavuz göz manalarında geldiğini haber veriyor . Filhakika arapça canı çıktı diyecek yerde (خرجت نفسه) dirler, kana nefis itlakı hamili ruh ve medari kıyamıhayat olduğu içindir . Ceset itlaki dahi mahalli nefis olduğu içindir ., Araplar azimülceset manasına azimülnefis derler . Yavuz göze itlaki, derhal nazarı isabet ider nefis gibi müessir olduğu içindir , Araplar filana göz deydi deyecek yerde (اصابتها النفس) derler . Nefis azamet ve izzet manalarında gelir meselâ (هو ذوالنفس) derlerki o azamet, izzet, himmet sa-

hibidir demektir. Hamiyyet manasınada gelir Arapça (هو اهل النفس) dilerki o hamiyetli kimse demek olur .

Hakikikati Ruh bilinmediki için nefis (ğayp) manasında müstamel-dir . Hatta yukarıda geçen Ayetlerden (تعلم ما في نفسي) kavli şerifi (تعلم ما في غيبي) manasını ifade eder diyenlerde vardır ; Mülabese tasavvuruna mebni irade ve meşiet manasınada müstameldir . İşkence ve ukubet manasınada kullanılmıştır, bu sebeble yukarıda geçen Ayetlerden (ويحذركم الله نفسه) ayetindeki Nefs lafzının manası bu olduğunu bazı Müfessirler söyleyerek onu (اى عقوبته) diye tefsir itmişlerdir .

Mestci zade risalesinin nihayetinde Nefs kelimesinin melâikeye ve müminlerin ervahına ve sulehai cinnede itlâk olunarak bunlara nufusülhayre, nufusüzzekiye, nufusülkutsiye denildiğini, şeytanlarla şerir cinlere ve keferenin ervahına da nufusülğaviye, nufusüşşerir ve nufusüşşakiye denildiğini söylüyor . Bundan sonra hükema ve felâsife arasında müstamel olan nefsi feleki, nefsi insanî, nefsi natika hakkında malûmat veriyorsa da bunları müşarünileyhin mesaliki hükema hakkındaki risalesini tetkik ederken yazacağımdan bu makaleye ilâveten kuranda mezkûr olan (nefsi emmare) yi bir az izah etmeyi tercih ediyorum .

Yukarıda surei Yusuf'ta geçen bir ayeti kerimede mezkûr olan nefsi emmare bahsında müfessirelerimiz diyorlar ki insanın nefsi şeyi vahittir, fakat bunun bir çok sıfatları vardır . Eğer âlemi ilâhiye meyl ederse (nefsi mutmainne) olur, şehvete meyl ettiği vakıt (Emmaretübissu) ismini alır, onun böyle tesmiye olunması mubaleğa ifade eder .

Bunun sebebi şudur ki nefis, iptidai hudusundan beri mahsusat ile me'luf, onlarla mütelezziz olmuştur, bu cihetle nefsin mücerredat âlemine şuuri, ve yine o âleme meyli nadir olarak vukua gelir, bu ancak kamillere mahsus bir imtiyazdır, bu hal onlarda bile nadiren husule gelir . Şu halde mademki nefsi insaninin âlemi cismaniye meyl ve incizabi ğalip ve ekserdir, bizzarure ona "emmaretünbilsu" diye hüküm olunmuştur . Ancak kötülöklere meyilden münezzah olan enbiyayı izâmın nefisleri "zekiyyedir," . Vakıta enbiyanın da insan olduktarı için bünyelerinde, terkiplerinde şehvet varsa da onlar teyidi ilâhi ile mahfuz ve masum olduklarından nefislerinde kötülüğe meyl bulunmaz .

Bu mephasda ilaveten deniliyor ki enbiyayı izâmın sülükleri her ne kadar nefsi mutmaineden raziyei merziyei safiyeye doğru ise de gerek onların gerek diğeri insanların nefisleri tab'an emmariyet üzerine mecbuldur, şu kadar ki bundan insanların şu hal üzerine yaradılışları enbiyayı kiramda "Emmariyet," âsarının zuhurunu icap etmez . Bu

sebepten naşidir ki yukarıda yazdığımız âyetlerin birinde mezkûr olduğu üzere Yusuf siddık dahi (وما يرى نفسى) dedikten sonra (ان النفس لامارة بالسوء) dimedi. bilakis emmariyette itlâkı kelâm ederek nufusu masumeyi istisna eyledi. Çünkü nefs Allahın ismetine mukarin olmaz da kendi hal ve tabiatına kalırsa fenalığa meyl eder, günah işlemekten çekinmez, bu sebebe mebnidir ki Fahri âlem Efendimiz de Allahın himaye ve siyanetine iltica ederek nefsinin muktazasına terk edilmemesini Cenabî Haktan niyaz etmiştir.

Müderriş
Mehmet Ali Ayni